

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Televízió és tanulás

A televízió és a posztklasszikus dokumentumfilmek szerepe a kulturális közfoglalkoztatottak informális tanulásában

Kenyeres Attila Zoltán

Témavezető: Dr. Juhász Erika

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2018.

Az értekezés célkitűzései, a téma körülhatárolása

A tömegkommunikáció hatásait és a médiaüzenetek valóságtartalmát vizsgáló transzmissziós elméletek (amelyek szerint a kommunikáció egy lineáris folyamat, amelyben az üzenet küldője direkt módon érzéseket, attitűdöket, vagy tudást generál a befogadóban) ma már nem alkalmasak arra, hogy megfelelően leírják a média, a realitás és a közönség viszonyát. A tömegkultúra értelmezésével foglalkozó korábbi médiaelméleti irányzatokkal szemben, melyek ideológiai, politikai és gazdasági aspektusok dimenziójában kutatták a tömegkommunikációt, az újabb médiaelméleti irányzatok, köztük a neodurkheimi irányzat azt vizsgálják, milyen társadalmi szerepe van a populáris kultúrának, valamint a média rituális funkcióira koncentrálnak. A neodurkheimi elméletek szerint a médiakutatás legfontosabb feladata a kommunikáció szimbolikus aspektusának analizálása. Napjainkban az egyén a média által közvetített rítusokon és mítoszokon keresztül értelmezi a társadalom különböző erkölcsi problémáit, és választja ki a számára akceptálható magyarázatokat. Durkheim teóriáit az 1980-as években értelmezték újjá, többek között a médiakutatás területén is, ahol a társadalom rendje, a morál és a kollektív identitás megértése volt a cél. Az irányzat alapján a bulvár/posztmodern média esetében a tévéműsorok (így a dokumentumfilmek) esetén sem érdemes a valóság ábrázolását számon kérni. A filmek, a rádió, a televízió, a bulvársajtó, a modern tömegkommunikációs eszközök társadalmi drámákat alkotnak, a nézőket rítusok részeseivé téve.

A jelenség a dokumentumfilmek esetében is megfigyelhető, amelyek nem egyszer dramatizálják a természeti elemeket: veszélyes tornádó közeledik, túlélésért küzdő „tudós” az őserdőben, az életveszélyes ragadozók és áldozataik küzdelmei stb. Ugyanakkor tények is megjelennek, de ezek frame-elése sok esetben a rituális igényeknek rendelődik alá. Ezek alapján a dokumentumfilmek nem a valóság referenciái, hanem a neodurkheimi rituális elméletek által azonosított egyéb nézői pszichológiai igényekre válaszolnak. Például olyan kérdésekre, hogy

biztonságos-e a minket körülvevő világ, milyen veszélyekre kell felkészülnünk különböző élethelyzetekben.

A hazai és nemzetközi tudományos szakirodalomban már évtizedek óta komoly vita zajlik arról, milyen ismeretterjesztő-oktató funkciót tölt be a televízió, újabban pedig a látványos elemekre építő kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmek.

A televízió ismeretterjesztésben, mindennapos tanulásban betöltött szerepét mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalom nagy része elismeri (lásd: Postman, Kozma, Durkó, McQuail, Nagy, Buckingham, Share etc.). Ugyanakkor több kutató szerint a tévé fő funkciója a szórakoztatás, a gondolkodás előli menekülés, nem pedig az ismeretterjesztés (lásd: Pintér, Giovanni, Luhmann, Metzger – Flanagin, Henning – Vorderer etc.). Mások úgy vélik, a befogadótól, annak intencióitól függ, hogy csak szórakozik, vagy tanul is ezen filmekből (lásd: Lafollette, Geller et al., Young, Donohue, Aldridge – Dingwall, Van Dyke etc.).

A kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmek kapcsán több, tartalomelemzésen alapuló kritikát is megfogalmaz a szakirodalom. Ezekben közös, hogy azt vélelmezik: a filmkészítők nem elsősorban didaktikai, hanem kommerciális aspektusból közelítik meg a prezentált témákat, feláldozva a tudományos autentikusságot és a szakszerű ismeretterjesztést a szórakoztatás, a spektakulum és a szenzáció oltárán (lásd: Bourdieu, Fürsich, Dijck, Metz, Lafollette, Pitts, Dingwall – Aldridge, Steemers, Palfreman etc.). Így ezen filmek elsősorban csak szórakoztatják a nézőket, látványt adnak, de a befogadók végül nem sokat tanulnak belőlük (v.ö.: Kardos, McElvogue, Giovanni, Horak,, Scott 2003, Leistyna, Agrawal, Pintér, Luhmann etc.).

A szakirodalom súlyos kritikával illeti a posztklasszikus dokumentumfilmekben alkalmazott digitális képalkotást, a kompjúter-generálta képeket (CGI), melyek olyan élethűek, hogy alkalmasak a fikció és a realitás összekeverésére, a spekuláció tényként történő prezentálására, negatív irányban befolyásolva a tanulást (v.ö.: Sontag, Gardner – Young, Hornig, Prince, National Science Foundation, Black, Frank, Jeffries, Dubeck et al., Dijck, Metz etc.).

A tudományos szakirodalom egy része a posztklasszikus dokumentumfilmeket félrevezetőnek és hiteltelennek tartja, beleértve sok esetben az abban megszólalókat is. Több kutató rámutat, hogy nem egy esetben kétes tudományos hírnévvel rendelkező, a szakmában nem elismert személyek jelennek meg tudósként ezen filmekben, illetve adott esetben játékfilmek szereplői, rendezők és producerek szólalnak meg szakértőként – csak azért, mert az adott játékfilm, (többnyire sci-fi) témája megegyezik a dokumentumfilm témájával (lásd: Metz, Parker etc.). Az ilyen jelenségek esetében a befogadó oldaláról a kritikai hozzáállás szükségességét hangsúlyozzák (lásd: Metz, Meyers, Bourdieu, Domokos, Parker etc.). A kritikai attitűd szerepét különösen jelentőssé teszi a közösségi média és az online videomegosztó portálok térnyerése. Ezeken a platformokon ugyanis könnyen terjeszthetők ellenőrizhetetlen háttérű, áltudományos „dokumentumfilmek”.

Ugyancsak szignifikáns problémaként azonosítja a szakirodalom egy része a posztklasszikus dokumentumfilmek relációjában, hogy azok nem egy esetben hamis képet közvetítenek a tudományról, a tudományos munkáról, az azt művelő tudósokról. Sok dokumentumfilm alig van konnekcióban a tudományos közösségekkel, azok kutatásaival, igyekeznek kerülni a nem túl látványos, de fontos tudományterületeket, amelyek így alulreprezentáltak lehetnek, mások pedig a tényleges súlyuknál gyakrabban jelennek meg. A dokumentumfilmekben sokszor a valóságosnál jóval látványosabbnak igyekeznek ábrázolni a tudósok munkáját, például megrendezett jelenetekkel, manipulált fényviszonyokkal, végül teljesen hamis képet kialakítva a befogadókban (lásd: Kilborn – Izod, Dornan, Bourdieu, Palfreman, Frank, Nowotny, Luhmann, Silberman, Holtorf, Metz etc.). Ugyanakkor a kritikák mellett a szakirodalom egy része arra is rámutat, hogy a televíziós műsoroknak további tanulást, kutakodást kiváltó szerepük van (lásd: Sándor, Presszman, Tomka, Kardos, Szecskő, Nagy, Gunter et al., Forray – Juhász etc.).

A témában zajló tudományos diskurzus, illetve a 24 órás ismeretterjesztő csatornák térnyerése, az azokon sugárzott kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmek elterjedése indokoltá tesznek egy olyan, komprehenzív jellegű kutatás elvégzését, amely feltárja a televíziós dokumentumfilmek tényleges szerepét a felnőttek (esetünkben a kulturális közfoglalkoztatottak) informális tanulásában, rámutatva ezen filmek valós, tanulásban betöltött potenciáljára, további tanulást generáló szerepére, feltárva a befogadók tanulási motivációit, illetve a dokumentumfilmekből történő tanulás esetleges veszélyeit. A fent említett, hazai és nemzetközi szakirodalmi kritikákban közös, hogy azok a legtöbb esetben teoretikus feltevéseken, vagy tartalomelemzésen alapuló következtetések, amelyeket ritkán támaszt alá empirikus kutatási eredmény. Épp ezért saját kutatásunkban a befogadók, a dokumentumfilmeket nézők oldaláról elemeztük a szakirodalomban felvetett problémákat és teóriákat. Ennek megfelelően a következő kutatási kérdésekre kerestük a választ:

1. Kik tanulnak ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmekből?
2. Kikre jellemző a kritikai attitűd megléte és hiánya a dokumentumfilmek relációjában?
3. Milyen háttérváltozók mentén különíthető el az instrumentális és a rituális nézők csoportja a dokumentumfilmek esetében?
4. Hogyan különíti el a befogadó a valóságot a fikciótól a vizuális és auditív digitális trükköket tartalmazó posztklasszikus dokumentumfilmek esetén?
5. Kikre jellemző, hogy további tanulási és önképzési aktivitásokat végeznek dokumentumfilmekből származó témák kapcsán?
6. Milyen háttérváltozók hajlamosítanak társas tanulásra a dokumentumfilmek esetében?
7. Milyen tanulói attitűdtípusok különíthetőek el a különböző háttérváltozók mentén dokumentumfilmek relációjában?

A kérdéseket a hazai felnőtt lakosság egy kiválasztott csoportján, a kulturális közfoglalkoztatottakon keresztül vizsgáltuk. A közfoglalkoztatás egy speciális, átmeneti munkaviszony, amelynek során a közfoglalkoztatók állami támogatást

kapnak arra, hogy átmeneti munkalehetőséget biztosítsanak olyan személyeknek, akiknek az önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen. A program célja egyrészt, hogy kezelje a kulturális szférában fennálló munkaerőhiányt, másrészt, hogy a közfoglalkoztatott később sikeresen be-, vagy visszakerüljön az elsődleges munkaerő-piacra. Elsősorban a kistélepüléseken élők számára biztosítottak munkalehetőséget, és az ottani kulturális intézmények működésének elősegítése volt a cél. A programba kerülés feltétele volt, hogy a közfoglalkoztatott legalább érettségivel rendelkezzen, és ezáltal alkalmas legyen szakmai felkészítést követően ezekre a feladatokra. Mindezen feltételek predesztinálták a kutatásunkba bevontak körét, akik így elsősorban kistélepülésekről származnak, és legalább érettségivel rendelkeznek.

A kulturális közfoglalkoztatottak vizsgálatát az indokolta, hogy ezen szakemberek a lakosság jelentős részével kerülnek interakcióba, így komoly véleményformáló szerepet tölthetnek be a helyi közösségek életében. A legtöbb kistélepülésen mindössze egyetlen kulturális színtér működik, amely szignifikáns befolyással lehet a közösségre. Ebből adódóan ezen intézmények dolgozói is komoly véleményformáló szereppel bírhatnak a szűkebb és tágabb közösség tagjai számára. Ezt támasztják alá a 2015-ös kulturális statisztika adatai is, amelyek szerint 2015-ben összesen 5599 közművelődési szervezet működött az országban. A közművelődési intézmények lakossággal történő jelentős interakciós szerepét jelzi, hogy ezen intézményekben összesen 16 ezer művészeti csoport működött 361 ezer taggal, valamint 14 ezer klub, szakkör és kör tevékenykedett összesen 557 ezer taggal. További 595 ezer fő vett részt a közművelődési intézmények által szervezett képzéseken, illetve 1,5 millió látogatást rögzítettek a különböző ismereterjesztő programokon. Kiállításokon és egyéb rendezvényeken összesen 39,5 millió látogatást tartottak nyilván, a különféle szolgáltatásokat (például tanácsadás, rendezvényszervezés) pedig 5,1 millió alkalommal vették igénybe. A kulturális statisztika adatai alapján 2015-ben a hazai közművelődési intézményekben összesen 73,3 millió látogatást regisztráltak.

A kulturális statisztika adatai tehát a közművelődési intézmények jelentős szerepét mutatják a lakossággal történő interakciókban, ezért nem mindegy, hogy az ott tevékenykedő szakemberek (esetünkben a kulturális közfoglalkoztatottak) hogyan viszonyulnak a televízióhoz, és az abban bemutatott dokumentumfilmekhez mint tanulási eszközhöz, hiszen egyrészt ennek megfelelő képet közvetítenek majd a lakosság körében, másrészt munkájuk során alkalmazhatják is ezen eszközöket ismeretterjesztési célokkal. Ugyancsak fontos megvizsgálni, milyen kritikai attitűdökkel rendelkeznek a kulturális közfoglalkoztatottak mint véleményformálók a televízió és a dokumentumfilmek relációjában, hiszen ők lehetnek azok, akik a lakosság figyelmét felhívhatják a kritikus szemléletre a médiatartalmakból történő tanulás dimenziójában. Ez különösen indokolt a különböző áltudományos ismeretek terjedése kapcsán, amelyre a disszertációnkban részletesebben kitérünk.

Az alkalmazott módszerek felvázolása

Az empirikus kutatásunk vizsgálati populációját a magyarországi kulturális közfoglalkoztatottak képezték, azon belül a mintát a Kulturális Közfoglalkoztatási Program harmadik ütemének 3932 résztvevője jelentette. Az adatfelvétel 2016. június-július folyamán zajlott. A kutatás során kvantitatív módszert alkalmaztunk, önkitöltős, online alapú kérdőív formájában. Ennek kérdésköreit a kutatási kérdéseinkre építettük. Az első kérdéscsoport a kutatásban résztvevők társadalmi státusának meghatározására vonatkozott. Az elemzett háttérváltozók meghatározásakor figyelembe vettük Bourdieu klasszikus elméletét, amely alapján háromféle tőkefajta gyakorol hatást az egyénekre a társadalmi tereken belül: a gazdasági tőke, a kulturális tőke és a társadalmi tőke. A Bourdieu-féle felosztás alapján a következő háttérváltozókat soroltuk az egyes tőketípusokhoz: gazdasági tőke a háztartás havi bevétele; kulturális tőke az iskolai végzettség, a szülők iskolai végzettsége, a nyelvvizsga szintje, a házi könyvtár

nagysága; társadalmi tőke a településtípus, az egy háztartásban élők száma, a gyermekek száma, illetve a párkapcsolat mélysége. Vizsgáltuk még a vallásosság szerinti besorolást önbevallás alapján. A kérdőív következő kérdéscsoportja a szabadidővel és azon belül a televíziózással kapcsolatos szokások feltárását szolgálta (hagyományos és modern szabadidős aktivitások, a televízióból szerzett ismeretek típusai, televíziós műsortípusok nézettsége, információszerzési források gyakorisága, azok bizalmi indexe). A harmadik kérdéscsoport kifejezetten a televíziós ismeretterjesztő csatornákon (pl. Discovery Channel, National Geographic Channel, Spektrum TV) futó kortárs dokumentumfilmek tanulásban betöltött szerepét vizsgálta: tanul-e ezekből a befogadó önbevallás szerint; ha tanul, milyen témákban; a filmekben alkalmazott auditív, vizuális és narratív módszerek didaktikai hatékonysága a befogadó önbevallása szerint; megtekintési platformok; a dokumentumfilmek hitelessége; szórakoztató szerepe; a kritikai attitűd ezen filmekkel szemben. A negyedik kérdéscsoport azt tárta fel, milyen képet alakítanak ki a befogadóban a dokumentumfilmek kifejezetten a tudomány kapcsán: milyen tudósképet reprezentálnak; mit közvetítenek a tudományos munkáról; mennyire hitelesek a befogadók számára. Az utolsó, ötödik kérdéscsoportban pedig a dokumentumfilmek társas tanulásban betöltött szerepére, illetve további kutakodásban játszott hatására kérdeztünk rá: kikkel néz ilyen filmeket; megjelenik-e társas beszélgetési témaként; szokott-e kutakodni dokumentumfilmekből származó téma kapcsán; ha igen, milyen forrásból.

A kapott eredményeket SPSS program segítségével elemeztük, az adatokon kereszt táblás elemzést végeztünk az adjusted residuals értékek feltüntetésével, varianca-analízist és klaszter analízist is lefuttatva.

A televízió és a kortárs dokumentumfilmek informális tanulásban betöltött szerepének vizsgálatához a következő főbb fogalmakat definiáljuk a disszertációban: tanulási dimenziók (formális – non-formális – informális tanulás), informális tanulási formák, szabadidő (modern és hagyományos szabadidő), a dokumentumfilmek és oktatófilmek, a klasszikus és posztklasszikus

dokumentumfilmek, illetve rituális és instrumentális nézők, valamint a médiakonvergencia és az áltudomány.

A kutatási kérdéseink alapján a következő hipotéziseket állítottuk fel:

H1: *Feltételezzük, hogy a televíziós ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmekből ismeretet szerzők körében a kulturális közfoglalkoztatottak esetében is felülreprezentáltak az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, összhangban az erre vonatkozó korábbi tudományos kutatások és közvélemény kutatások eredményeivel.*

H2: *Feltételezzük, hogy a magasabb kulturális tőkét birtoklók (magas iskolai végzettség, nyelvvizsga megléte, nagy házi könyvtár) kritikusabbak a dokumentumfilmekben prezentált állításokkal kapcsolatban, mint az alacsonyabb kulturális tőkével rendelkezők.*

H3: *Feltételezzük, hogy a neodurkheimi elméleti irányzatokban instrumentálisként azonosított nézői típusnak megfelelő attitűd (a tudatos, tanulási célzatú megtekintés) a dokumentumfilmek esetében inkább a magasabb iskolai végzettségűekre jellemző, összhangban azokkal az elméletekkel és kutatási eredményekkel, amelyek szerint a magasabb iskolai végzettség nagyobb mindennapos tanulási tudatossággal párosul.*

H4: *Feltételezzük, hogy a kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmekben alkalmazott erőteljes vizuális és auditív technikák (pl. kompjúter-generálta digitális képi trükkök) miatt a befogadók úgy érzik, kevésbé tudják elkülöníteni a valóságot a spekulációtól – összhangban az ezt feltételező szakirodalmi megállapításokkal.*

H5: *Feltételezzük, hogy a magasabb kulturális tőke (magasabb iskolai végzettség, nyelvvizsga megléte, nagy házi könyvtár) nagyobb arányban generál további tanulási aktivitást, érdeklődés által vezérelt önképző tevékenységet a dokumentumfilmekben megjelenő tartalmak kapcsán, mint az alacsonyabb kulturális tőke – összhangban azokkal a kutatásokkal, amelyek szerint a magasabb iskolai végzettség magasabb mindennapos tanulási tudatossággal is párosul.*

H6: *Feltételezzük, hogy a kisebb települések lakói, a párkapcsolatban élők és a családoso k körében nagyobb gyakorisággal jelenik meg társas, közösségi tevékenységként a dokumentumfilmek megtekintése, összhangban a lokalitás és a család közösségképző szerepét hangsúlyozó elméletekkel.*

H7: *Feltételezzük, hogy a dokumentumfilmekből tanuló kulturális közfoglalkoztatottak nem képeznek egységes, homogén csoportot, hanem különböző attitűddel és motivációval rendelkező befogadók klaszterei különíthetők el a tudatosan tanulóktól a dokumentumfilmeket mint tanulási eszközt elutasítókig.*

Az eredmények tézisszerű felsorolása

A disszertációnk elméleti részében áttekintjük a témában releváns és meghatározó hazai és nemzetközi szakirodalomban fellelhető teoretikus megállapításokat és tudományos kísérleteket, rendszerezzük a tanulás dimenzióit, és elhelyezzük azokon belül a televízióból történő tanulást. Az empirikus egységben feltárjuk a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős aktivitásait, pozíciónálva azokon belül a televíziózást, illetve megvizsgáljuk a televízió szerepét az ismeretszerzési források között. Elemezzük a dokumentumfilmek tanulásban betöltött szerepét, külön kitérve a tudománnyal kapcsolatos ismeretekre. Feltárjuk a dokumentumfilmek mint tanulási eszköz hitelességét, valamint kitérünk azok további tanulást és kutakodást generáló funkciójára. Végül megvizsgáljuk, milyen klaszterek különíthetők el a válaszadók között dokumentumfilmekből történő tanulás dimenziójában.

Újszerű megközelítés disszertációnkban kifejezetten a dokumentumfilmek mindennapos tanulásban betöltött potenciáljának feltárása, mivel az eddigi elemzések általánosságban a média és/vagy a televízió ismeretterjesztő szerepét vizsgálták, nem pedig az ismeretterjesztő csatornákon vetített kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmeket. Ugyancsak nívó a tartalomelemzésre épülő, dokumentumfilmekkel kapcsolatos teoretikus hipotézisek befogadók

oldaláról történő tesztelése, beleértve ezen filmek didaktikai módszereit (vizuális, auditív és narratív elemek), a dokumentumfilmekkel mint tanulási eszközökkel szembeni kritikai attitűdöt, valamint az ilyen filmekből történő tanulás esetleges veszélyeit. Szintén újszerű a dokumentumfilmek további tanulási aktivitást generáló hatásának feltárása, valamint annak vizsgálata, hogyan befolyásolják a befogadók tudományról kialakult képzeit ezen filmek. Országos hazai kutatás ebben a témában még nem történt, így munkánk ebből a szempontból is unikálisnak tekinthető. A volumene is figyelemreméltó, hiszen csaknem 4000 fő bevonásával készült az elemzésünk.

Kutatásunk során a hipotézisek mentén az alábbi eredményeket kaptuk:

Az első hipotézisünkben feltételeztük, hogy a televíziós ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmek iránt érdeklődők között a kulturális közfoglalkoztatottak esetében is felülreprezentáltak az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, összhangban az erre vonatkozó korábbi tudományos kutatások és közvélemény kutatások eredményeivel.

Ez a hipotézisünk beigazolódott. Az eredményeinket háttérváltozók szerint elemezve kimutattuk, hogy az ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmek iránti érdeklődést meghatározza az egyén iskolai végzettsége. Ezen felül kimutattuk még a vallásosság szerinti önbesorolás, a párkapcsolati státusz, az egy háztartásban élők száma, a településtípus, valamint a jövedelem szignifikáns befolyásoló szerepét is. Megállapítottuk, hogy ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmeket elsősorban az alacsonyabb iskolai végzettséggel (nincs nyelvvizsga, csak érettségi), rendelkezők, a magukat individuálisan vallásosnak mondók, a nem házas párok tagjai, a négyen egy háztartásban élők, a havi 101 és 150 ezer forint közti jövedelemmel rendelkezők, a kétgyermekes szülők és a városokban élők néztek. Ők bizonyultak leginkább felülreprezentálnak a teljes csoportban képviselt átlagukhoz képest a vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak körében. Az eredményeink igazolják a Tömegkommunikációs Kutatóközpont már ismertetett kutatási adatait, amelyek szerint dokumentumfilmeket inkább az alacsonyabb iskolai végzettséggel

rendelkezők néztek. A kapott eredményeink megerősítik a Nielsen 2014-es kutatásának az iskolai végzettség kapcsán kimutatott tendenciáit is, melyek alapján inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűek közül kerül ki a nézők legnagyobb csoportja. A vizsgált hazai ismeretterjesztő csatornák egész éves összesített nézettségi adatai szerint a nézők többsége (37,8 százaléka) általános iskolai, vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezett, illetve mindössze 15 százalékuk volt felsőfokú végzettségű.

A második hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy *a magasabb kulturális tőkét birtoklók (magas iskolai végzettség, nyelvvizsga megléte, nagy házi könyvtár) kritikusabbak a dokumentumfilmekben prezentált állításokkal kapcsolatban, mint az alacsonyabb kulturális tőkével rendelkezők.*

Ez a hipotézisünk is beigazolódott. Kimutattuk, hogy a dokumentumfilmekkel szembeni kritikai attitűd (abban az értelemben, hogy felmerül-e a befogadóban, hogy megkérdőjelezze annak tartalmát, és fedezett-e már fel saját maga szerint hamisnak gondolt információt) egyértelműen a férfiakra, a magasabb iskolai végzettségűekre, a nagy házi könyvtárat birtoklóakra, a nagyobb településeken lakókra, az egyedülállóakra és egyedül élőkre, illetve a magukat nem vallásosnak és a magukat aktívan, az egyház tanításai szerint vallásosnak mondókra volt jellemző a vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak körében. A kritikai attitűd hiánya – ugyanebben az értelemben – pedig leginkább az alacsonyabb iskolai végzettségűekre, a nőkre, a kis házi könyvtárat birtoklóakra, a kistelepülésen lakókra, a párkapcsolatban élőkre (különösen a házasokra) volt jellemző a vizsgált célcsoport tagjainak körében. A dokumentumfilmekben megszólalók iráni percepció intenzitását elemezve pedig a nyelvvizsga szintje is magyarázó tényezőnek bizonyult: a nyelvvizsgával nem rendelkezők alulreprezentáltak voltak azok körében, akik megfigyelték a megszólalók titulusát, tudományos fokozatát és a tudományterületét. Így hipotézisünk beigazolódott: az egyén kulturális tőkéje befolyásolja azt, milyen kritikai attitűddel rendelkezik a dokumentumfilmek relációjában – legalábbis a vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak esetében. Az eredményt különösen relevánssá teszi az

elsősorban az interneten terjedő áltudományos videóanyagok megjelenése. Ezekkel kapcsolatban az eredmények alapján feltételezhetjük, hogy a magasabb kulturális tőkével rendelkezők kevésbé lehetnek kitéve az ilyen dokumentumfilmek hatásának, mert nagyobb eséllyel ismerhetik fel az ilyen filmeket. Ez a probléma azonban további kutatást igényel.

A harmadik hipotézisünkben feltételeztük, hogy *a neodurkheimi elméleti irányzatokban instrumentálisként azonosított nézői típusnak megfelelő attitűd (a tudatos, tanulási célzatú megtekintés) a dokumentumfilmek esetében inkább a magasabb iskolai végzettségűekre jellemző, összhangban azokkal az elméletekkel és kutatási eredményekkel, amelyek szerint a magasabb iskolai végzettség magasabb mindennapos tanulási tudatossággal párosul.*

Ez a hipotézisünk is beigazolódott. Háttérváltozók mentén analizálva a válaszadókat, megállapítottuk, hogy az instrumentális nézők csoportjába kerülést elsősorban a nem, az életkor, a település típusa, a párkapcsolati státusz, a gyermekek száma és a házi könyvtár nagysága befolyásolták. Bár az iskolai végzettség tekintetében az eltérések nem bizonyultak szignifikánsnak, mégis felülreprezentáltak bizonyultak minden idevonatkozó kérdés esetében a magasabb iskolai végzettségűek, a nagyobb házi könyvtárral rendelkezők, a lazább párkapcsolatban élők és a férfiak. Így a hipotézisünk beigazolódott: az instrumentális megtekintési forma inkább jellemző volt a magasabb iskolai végzettségűekre a vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak körében. A kapott eredményeink megerősítik a dokumentumfilmek kapcsán is azokat a korábbi kutatási eredményeket, amelyek szerint a magasabb iskolai végzettségű felnőttek magasabb tanulási hajlandósággal rendelkeznek.

A negyedik hipotézisünkben feltételeztük azt, hogy *a kortárs, posztklasszikus dokumentumfilmekben alkalmazott erőteljes vizuális és auditív technikák (pl. számítógépter-generálta digitális képi trükkök) miatt a befogadók úgy érzik, kevésbé tudják elkülöníteni a valóságot a spekulációtól – összhangban az ezt feltételező szakirodalmi megállapításokkal.*

Ez a hipotézisünk nem igazolódott be. A válaszadók többsége (87,2 százalék) úgy nyilatkozott, hogy részben vagy nagymértékben megkülönböztethetők számukra a valódi felvételek a számítógépes animációktól. Csaknem 22 százalékuk szerint nem igaz, hogy a sok trükk felvétel nehezíti annak kiderítését, mi az igazság és mi a spekuláció ezekben a dokumentumfilmekben. A kulturális közfoglalkoztatottak túlnyomó többsége (83,8 százaléka) részben vagy semennyire sem tartotta igaznak magára nézve azt a szakirodalmi feltételezést, hogy a trükk felvételek miatt nehéz lenne számára az igazságot a spekulációtól megkülönböztetni. Így ez a hipotézisünk nem teljesült.

Az ötödik hipotézisünk azt feltételezte, hogy *a magasabb kulturális tőke (magasabb iskolai végzettség, nyelvvizsga megléte, nagy házi könyvtár) nagyobb arányban generál további tanulási aktivitást, érdeklődés által vezérelt önképző tevékenységet a dokumentumfilmekben megjelenő tartalmak kapcsán, mint az alacsonyabb kulturális tőke – összhangban azokkal a kutatásokkal, amelyek szerint a magasabb iskolai végzettség magasabb mindennapos tanulási tudatossággal is párosul.*

Ez a hipotézisünk beigazolódott. A dokumentumfilmek tartalmával kapcsolatban további tanulási aktivitásra hajlamosító háttérváltozónak bizonyult a kulturális tőke (iskolai végzettség, nyelvvizsga szintje, házi könyvtár nagysága), ezen kívül pedig a nem, a gyermekek száma, a párkapcsolati státusz, valamint a lakóhely típusa is. A dokumentumfilmek témájában további tanulási aktivitást, önképzést végzők körében felülreprezentáltak a magas kulturális tőkével rendelkezők, a férfiak, a gyermektelenek, az egyedülállók és egyedül élők, illetve a nagyobb városok lakói az elemzett kulturális közfoglalkoztatottak körében. Adataink egybevágóan a magasabb iskolai végzettség további tanulást ösztönző hatásait kimutató kutatások eredményeivel. Bár nem felnőttek, hanem egyetemi hallgatók kapcsán említi Pusztai, hogy az alacsonyabb végzettségű hallgatók körében nagyobb az esély az extrakurrikuláris aktivitások kerülésére, de ebből kiindulva, a dokumentumfilmek kapcsán történő további önkéntes tanulást egyfajta „extra” tanulási tevékenységnek felfogva azt láthatjuk, hogy a magasabb iskolai

végzettség magasabb plusz, önként végzett tanulási alkalommal járt. Felnőttek tanulását analizáló kutatások pedig azt mutatták ki, hogy a magasabb iskolai végzettségű felnőttek magasabb tanulási hajlandósággal rendelkeznek, amely ugyancsak igaznak bizonyult a dokumentumfilmek kapcsán végzett utólagos tanulási aktivitás relációjában.

A hatodik hipotézisünkben feltételeztük, hogy *a kisebb települések lakói, a párkapcsolatban élők és a családoso k körében nagyobb gyakorisággal jelenik meg társas, közösségi tevékenységként a dokumentumfilmek megtekintése, összhangban a lokalitás és a család közösségképző szerepét hangsúlyozó elméletekkel.*

Ez a hipotézisünk is teljesült. A dokumentumfilmek relációjában ugyanis társas tanulásra hajlamosító háttérváltozónak bizonyult a párkapcsolati státusz, a településtípus, a gyermekek száma, az életkor és a háztartásban lakók száma is, valamint még ezeken felül pedig a válaszadók neme is. A dokumentumfilmek kapcsán társas tanulási aktivitást végzők körében felülreprezentáltak a házaspárok tagjai, illetve a párkapcsolatban élők, a nők, a kistelepüléseken lakók, a nagy házi könyvtárat birtoklók, és a háromgyermekes szülők. A település típusa, illetve a család tehát közösségképző erőnek bizonyult a dokumentumfilmek megtekintése kapcsán is. Az eredményeink a helyi közösség és a család erős szerepét indikálják a dokumentumfilmek megtekintésének relációjában is, összhangban azon közösségekkel foglalkozó szakirodalmi tételekkel, amelyek a lokalitás (falu, szomszédság) és a család közösségképző szerepét hangsúlyozzák.

A hetedik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy *a dokumentumfilmekből tanuló kulturális közfoglalkoztatottak nem képeznek egységes, homogén csoportot, hanem különböző attitűddel és motivációval rendelkező befogadók klaszterei különíthetők el a tudatosan tanulóktól a dokumentumfilmeket mint tanulási eszközt elutasítókig.*

Ez a hipotézisünk beigazoló dott, hiszen valóban nem bizonyult egységesnek a vizsgált populáció a dokumentumfilmekből történő tanulási aktivitás kapcsán. Elkülöníthető volt az ilyen filmekből elkötelezetten, hatékonyan és motiváltan

tanulók csoportja, és azoké, akik kevésbé elkötelezetten, kismértékben és nem motiváltan tanultak. A két nagy csoport mellett még három másik klasztert is sikerült kimutatnunk, ezzel árnyalva a képet. Így a tanulási intenzitás, a további tanulási aktivitás, illetve a kritikai hozzáállás mértéke alapján összesen öt csoportot tudtunk elkülöníteni: a konzum tanulók, az elkötelezett tanulók, a konzum éltanulók, az elkötelezett éltanulók és a nem tanulók klasztereit.

Disszertációnkban kimutattuk továbbá, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős aktivitásaiban – összhangban a hazai és nemzetközi kutatásokkal – az internethasználat és a televíziózás tölti be a vezető szerepet. Ez a két tömegkommunikációs instrumentum számít körükben a legfontosabb ismeretszerzési forrásnak a tudomány eredményei kapcsán, annak ellenére, hogy a megbízhatóságukat alacsonyabbra értékelték a leghitelesebbnek tartott könyvekhez, illetve az egyetemen, vagy más képzésen oktatókhoz képest.

Bebizonyítottuk, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak televíziózási aktivitásaiban szignifikáns szerepet tölt be a dokumentumfilmek megtekintése, amely a harmadik leggyakoribb tevékenység a filmek, hírműsorok és politikai elemzések megtekintése után. A kifejezetten ismeretterjesztő csatornákon (pl. National Geographic Channel, Discovery Channel, Spektrum TV) sugárzott dokumentumfilmeket a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak túlnyomó többsége, 76,7 százaléka nézte, így megállapítottuk, hogy ezen dokumentumfilmek a kulturális közfoglalkoztatottak körében jelentős ismeretszerzési tényezőnek számítanak.

Kimutattuk, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak többsége a neodurkheimi elméletek alapján a rituális (szórakozási, kikapcsolódási célzatú, véletlenszerű műsorválasztással jellemezhető) nézők csoportjába tartozik a dokumentumfilmeket tekintve. Összesen 87,3 százalékuk részben, vagy nagymértékben szórakozásból, konkrét tanulási célzat nélkül nézte ezen filmeket. Ugyanakkor 96,6 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy részben, vagy nagymértékben tanult a dokumentumfilmekből. Ezek alapján bizonyítottunk tekintjük, hogy a dokumentumfilmek a szórakozva tanulás instrumentumai. Ezzel

együtt a befogadók egy kisebb csoportja instrumentális néző, aki tudatosan, előre kiválasztva, konkrét tanulási céllal tekint meg dokumentumfilmeket.

A megkérdezettek túlnyomó többsége a „hagyományos módon”, tehát a televízió képernyőn követi figyelemmel ezen filmeket, az internetes és mobiltelefonos megtekintés kevésbé volt jellemző. Kimutattuk azt is, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak leginkább valamely természettudományhoz köthető területről (környezetvédelem, meteorológia, csillagászat, földrajz, állat- és növényvilág) szereztek ismereteket a dokumentumfilmekből, ezeket követték a háztartási és gasztronómiai témák, illetve a történelmi, politikai, valamint a kulturális és művészeti témakörök.

Bizonyítást nyert továbbá, hogy a dokumentumfilmek és sorozatok jelentős szerepet töltenek be a tudományról szóló ismeretek átadásában, a befogadó tudományról és a tudósokról alkotott képének formálásában a kulturális közfoglalkoztatottak esetében. Kimutattuk, hogy az ismeretterjesztő csatornákon vetített dokumentumfilmeket nézők általánosságban is érdeklődőbbek és nyitottabbak a tudomány eredményeire azoknál, akik egyáltalán nem követnek figyelemmel ilyen filmeket.

A kritikai attitűd dimenziójában megállapítottuk, hogy a dokumentumfilmekben szereplő állításokban a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak szinte 100 százaléka részben, vagy nagymértékben megbízik. Túlnyomó többségük soha nem kérdőjelezte meg azt, hogy igaz-e, amit ezen filmekben bemutatnak, és hamis információkra sem bukkant. A többség saját bevallása szerint megfigyeli, milyen intézményt képviselnek a megszólalók, azonban a tudományos fokozatukat és a tudományterületet már csak egy kisebbség nézi. Összességében tehát a kulturális közfoglalkoztatottakat nagyfokú bizalom jellemezte a dokumentumfilmek iránt, azok tartalmában nagymértékben megbíztak, a többség nem figyelte a megszólalók titulusát. Mindezek pedig döntő tényezők lehetnek az áltudományos ismereteket tartalmazó dokumentumfilmek felismerésében – jelen kutatásunk azonban ennek vizsgálatára nem terjedt ki.

Igazoltuk az előzetes tudás és tapasztalat szerepét a dokumentumfilmekből történő ismeretszerzés kapcsán, a válaszadók többsége ugyanis ezekre alapozva dönti el, hihetőek-e számára a prezentált információk. Kimutatást nyert továbbá, hogy a dokumentumfilmekből származó témákban leginkább internetes oldalakon és könyvekben végeznek további tanulási aktivitást a kulturális közfoglalkoztatottak. Bebizonyítottuk, hogy a társas dimenzió is hangsúlyosan jelen van a dokumentumfilmekből történő ismeretszerzés relációjában, egy jelentős kisebbség ugyanis társaságban is néz ilyen filmeket. Az ezekből származó témák pedig a válaszadók többségénél megjelennek társaságban beszélgetések során, tehát azok a mindennapi társas aktivitásokban is szerepet játszanak, kimutatva a média napirend-megállapító hatását a dokumentumfilmek dimenziójában is a kulturális közfoglalkoztatottak körében.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az empirikus eredményeink igazolták, hogy a televíziós dokumentumfilmek szignifikáns szerepet töltenek be a mindennapos tanulásban a kulturális közfoglalkoztatottak esetében. Számukra egyértelműen a televízió és az internet jelenti a legfontosabb információszerzési- és egyben tanulási forrást a mindennapok során. A dokumentumfilmekkel szembeni kritikai hozzáállás nem jellemző, ami viszont az elsősorban az interneten terjedő, áltudományos videóanyagok megjelenésével komoly veszélyeket hordoz magában.

További kutatási irányként merülhet fel a dokumentumfilmek formális, tantermi keretek között történő felhasználásának komparatív elemzése: milyen különbségek mutathatók ki az előadás formájában történő ismeretátadás és a dokumentumfilmekből történő tanulás között. Újabb, aktuális kutatási területet jelenthet az internetes videó megosztó portálokon és a közösségi médiában egyre inkább fellelhető, amatőr készítésű áltudományos videóanyagok hatásainak vizsgálata, összehasonlítva azt a dokumentumfilmekével. Illetve tovább kutatni azt, mely háttérváltozói csoportok lehetnek leginkább kitéve az áltudományos ismeretek hatásainak, és kik azok, akik „védettebbek”. Ehhez kiváló összehasonlítási lehetőséget teremtenek a jelenlegi kutatásunk során kapott

adatok. A médiakonvergencia révén a fizetős on demand „over-the-top” (OTT) televíziós szolgáltatások dokumentumfilmek hozzáférhetőségére gyakorolt hatásának elemzése szintén ígéretes kutatási terület lehet.

Nyilvántartási szám: DEENK/261/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kenyeres Attila Zoltán
Neptun kód: C9TIT8
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10052949

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (13)

1. **Kenyeres, A. Z.:** Egyenlőtlenségek a televízióból történő kulturális tanulás esetén.
In: A tanulás új útjai. Szerk.: Mrázik Julianna, Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete, Budapest, 432-444, 2017, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 4.) ISBN: 9786155657016
2. **Kenyeres, A. Z.:** A televíziós ismeretterjesztő csatornák szerepe a tanulásban - a Debreceni Egyetem hallgatóinak körében elvégzett kutatás tükrében.
In: Oktatás és fenntarthatóság. Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás, Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete, Budapest, 415-425, 2016, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 3.) ISBN: 9789631255423
3. **Kenyeres, A. Z., Szabó, J.:** Az informális tanulás lehetőségei a televíziós híradókban.
In: Tanárképzés és oktatáskutatás. Szerk.: Kozma Tamás, Kiss Virág Ágnes, Jancsák Csaba, Kéri Katalin, Magyar Nevelés- és Oktatóskutatók Egyesülete, Debrecen, 303-313, 2015, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 2.) ISBN: 9786155372315
4. **Kenyeres, A. Z., Szabó, J.:** Kulturális tanulás a média eszközeivel.
In: Tanuló régiók Magyarországon / Kozma Tamás, Center for Higher Education Research and Development - Hungary, Debrecen, 159-163, 2015, (Régió és Oktatás, ISSN 2060-2596 ; 11.) ISBN: 9789633184721
5. Szabó, J., **Kenyeres, A. Z.:** A helyi televíziók szerepe a felnőttek személyes tanulásában és informálódásában.
In: Tanuló közösségek, közösségi tanulás. Szerk.: Juhász Erika, Center for Higher Education Research and Development - Hungary, Debrecen, 187-212, 2014, (Régió és oktatás, ISSN 2060-2596 ; 10.) ISBN: 9789634737063
6. **Kenyeres, A. Z.:** A tematikus ismeretterjesztő csatornák szerepe a Debreceni Egyetem 100 hallgatójának informális tanulásában.
In: Közösségi művelődés - közösségi tanulás. Szerk.: Juhász Erika, Debreceni Egyetem TEK BTK Neveléstudományok Intézete ; KultúrÁsz Közhasznú Egyesület, Debrecen, 121-137, 2014. ISBN: 9789634737667

7. **Kenyeres, A. Z.**, Szabó, J.: Az ismeretterjesztő műsorok szerepe a felnőttek tanulásában.
In: Science for Education : Education for Science II. volume. Ed.: Irena Lehocká, Tibor Szabó, Zuzana Vargová, Ildikó Viczayová, Univerzita Konstantína Flíozofa V Nitre Fakulta Stredoeurópskych štúdií, Nitra, 143-152, 2014. ISBN: 9788055805559
8. **Kenyeres, A. Z.**: A tudomány, az oktatás és az ismeretterjesztés jelenléte a magyar, a német és az osztrák közszolgálati televíziós híradókban.
In: Tanulás és művelődés. Szerk.: Juhász Erika, Chrappán Magdolna, Debreceni Egyetem BTK Neveléstudományok Intézete, Debrecen, 292-298, 2012. ISBN: 9789634735847
9. **Kenyeres, A. Z.**: A figyelem fenntartása a Minden Tanulás felnőttképzési sorozat egy epizódjában.
In: Nemzetnevelés - felnőttnevelés - közművelődés. Szerk.: Juhász Erika, Szabó Irma, Csokonai Kiadó ; Debreceni Egyetem, Debrecen, 210-217, 2010. ISBN: 9789632602264
10. **Kenyeres, A. Z.**: A hírérték, mint szelekciós tényező a tematikus ismeretterjesztő televíziós csatornák műsorrendjének szerkesztésekor.
In: A Partium esete. Szerk.: Kozma Tamás, Ceglédi Tímea, Center for Higher Education Research and Development, Debrecen, 278-282, 2010, (Régió és oktatás, ISSN 2060-2596 ; 7.) ISBN: 9789634734093
11. **Kenyeres, A. Z.**: Az ismeretterjesztő filmek előnyei és hátrányai a felnőttek informális tanulásában.
In: Interdiszciplináris pedagógia, tanárok, értelmiségiek : VI. Kiss Árpád Emlékkonferencia, Debrecen 2009. szeptember 18-19.. Szerk.: Buda András, Kiss endre, Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, Debrecen, 442-451, 2010. ISBN: 9789634734109
12. **Kenyeres, A. Z.**: Tematikus televíziók: új perspektíva a felnőttek informális tanulásában.
In: Harmadfokú képzés, felnőttképzés, regionalizmus. Szerk.: Juhász Erika, Center for Higher Education Research and Development, Debrecen, 354-358, 2010, (Régió és oktatás, ISSN 2060-2596 ; 5.)
13. **Kenyeres, A. Z.**: A tudományos ismeretterjesztő televízió műsorok szerepe a felnőttek informális tanulásában.
In: Nonformális - informális - autonóm tanulás. Szerk.: Forray R. Katalin, Juhász Erika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 285-290, 2009, (Felnőttnevelés, művelődés = Acta andragogiae et culturae, ISSN 0209-9608 ; 22.) ISBN: 9789634734079

Idegén nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

14. **Kenyeres, A. Z.**: The appearance of the informative function in the Hungarian, the German and in the Austrian newsreel.
In: Education in Transition. Ed.: Erika Juhász, Dubnický technologický inštitút, Dubnica nad Váhom, 179-195, 2012. ISBN: 9788089400522

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (5)

15. **Kenyeres, A. Z.**, Juhász, E.: A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős kulturális aktivitásai.
Kulturális Szemle. 4 (2), 1-15, 2017. EISSN: 2416-2329.
16. **Kenyeres, A. Z.**: Az iskolai végzettség hatása a felnőttek televíziós dokumentumfilmekből történő tanulási aktivitására.
Educatio. 26 (4), 669-677, 2017. ISSN: 1216-3384.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/2063.26.2017.4.13>
17. **Kenyeres, A. Z.**, Szabó, J.: A helyi televíziók szerepe az információszerzésben és az informális tanulásban.
Felsőokt. Szle. 7 (1), 5-16, 2013. ISSN: 0428-2124.
18. **Kenyeres, A. Z.**, Szabó, J.: A hazai ismeretterjesztő televíziók szerepe a felnőttek tanulásában a nézettségi adatok tükrében.
Felnőttképz. Szle. 6 (2), 59-72, 2012. ISSN: 1789-3569.
19. **Kenyeres, A. Z.**: Az ismeretterjesztő funkció megjelenése a híradókban.
Educatio. 21 (4), 631-637, 2012. ISSN: 1216-3384.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

20. Juhász, E., Herczegh, J., **Kenyeres, A. Z.**, Kovács, K., Szabó, J., Szűcs, T.: Kulturális tanulás.

In: Tanuló régiók Magyarországon : Az elmélettől a valóságig / Kozma Tamás és munkatársai, CHERD-H., Debrecen, 144-176, 2015, (Régió és Oktatás, ISSN 2060-2596 ; 11.) ISBN: 9789633184721

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

21. Szabó, J., **Kenyeres, A. Z.**: A helyi televíziók szerepe a személyes tanulásban.

Felnőttképz. Szle. 8, 61-72, 2014. ISSN: 1789-3569.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

22. **Kenyeres, A. Z.**, Szabó, J.: The migration crisis: representation of a border conflict in Hungarian, German and Pan-European television news coverage.

Corvinus J. Sociol. Soc. Policy. 7 (1), 71-91, 2016. ISSN: 2061-5558.

DOI: <http://dx.doi.org/10.14267/CJSSP.2016.01.04>

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.06.20.

